

När elektriciteten kom till byn

Från Högsätter Kraftstation till **e-on**

1918-2005

av Sonja Palmberg

2021

Högsätter Kraftstation

Många kraftbolag och elföreningar bildades efter första världskriget, då elektrifieringen av landsbygden påbörjades. Det höga priset på fotogen var en bidragande orsak till att människor vid den här tiden gick samman i kooperativ och aktiebolag för att kunna anlägga kraftstationer, dra ledningar och distribuera elektrisk ström. De som ville ha elström fick teckna andelar.

Kraftstationen i Rumma Högsätter byggdes 1918 av bönderna i Rumma, och 1923 bildades Rumma-Röhälls Kraftförening av Verner Pettersson, Rumma, Isidor Karlsson, Mörtebäck och Georg Larsson, Dagsberg. Verner Pettersson var den drivande kraften i föreningen.

Sex gölar och sjön Gorgen svarade för vattentillförseln till kraftstationen. Därtill fanns tre dammar med dammluckor för att kunna reglera vattenflödet. En cementerad damm vid Gorgens utlopp, en av trä vid hagen på Rumma 1:5 och en cementerad vid bostaden vid Högsätter. Till dammen i hagen på Rumma gick maskinisten varje dag och öppnade luckorna när kraftstationen skulle tas i drift, och stängde sedan när stationen togs ur drift. Även luckorna vid Högsätter öppnades och stängdes för att spara på vattnet. Vattnet rann genom en tub från närmaste dammen vid Högsätter över vägen ner till kraftstationen.

Stolpar och ledningar sattes upp. Först levererades el till Rumma, Mörtebäck och Röhäll. Senare drogs ledningar även till Nora och över Storsjön till Larum. Syftet med elen var att få bättre belysning och minska brandfaran i ladugården i samband med mjölkning. Kapaciteten räckte dock inte riktigt till, och vattenkraften fick kompletteras med en råoljemotor.

Elektriciteten som levererades var troligtvis 110 eller 127 Volt, och spänningsfallet i så långa ledningar måste ha varit stort.

Den elektriska belysningen bestod vanligtvis av en naken glödlampa i en enkel porslinslamphållare. Elkablaget bestod till en början av tvinnade textilkädda sladdar som fästes på vita fastskruvade porslinsisolatorer (knoppledningssystem), både i tak och på väggar. Strömbrytare och uttag var utanpåliggande och tillverkades av porslin, runda svarta eller vita. Strömbrytarna var av vridmodell där man tände och släkte genom att vrida på brytaren.

Ett såghus byggdes ovanpå kraftstationen. Sågen användes höst och vår när det var rikligt med vatten. Sågningen upphörde ca 1950. Idag står ett fritidshus på den gamla grunden till kraftstationen.

Oskar och Elin Karlsson flyttade till Högsätter i november 1918, och Oskar var maskinist i kraftstationen under de första åren. Det innebar att öppna och stänga dammluckor och därmed släppa på och stoppa vattentillförseln till turbinen, dvs. att slå på och av elströmmen. Elström producerades endast ett par timmar på morgonen och ett par timmar på kvällen i samband med mjölkningen.

*Måns Bengtsson vid bostadshuset i Högsätter.
HBF nr 1549.*

*Hulda Bengtsson framför verandan i Högsätter.
HBF nr 1548.*

Efter Oskar och Elin kom Måns och Hulda Bengtsson i december 1920 till Högsätter. Måns var skomakare och skötte kraftstationen. Nu blinkar Bengtsson, sas det. Han blinkade med lyset ett par gånger före varje avstängning, för att signalera att det var dags att tända fotogenlampor.

Måns var 67 år gammal när han dog av meningit purulenta [*hjärnhinneinflammation*] i juli 1937 på Västerviks lasarett. Måns var maskinist tills Högsätter kraftstation lades ned. Bolaget gick i konkurs vid nedläggningen.

Stellan Boll byggde om kraftstationen till sommarstuga och döpte den till Djungelforsen. Martin och Aina Svensson köpte huset och byggde på en övervåning. Eva och Veine Andersson köpte sommarstugan 1984. När Eva sedan sålde stugan 1997 tog hon med sig två instrument som minne från Djungelforsen. Nu är allt rivet och ett nytt hus står på platsen.

Eva Andersson, tidigare ägare till sommarstugan Djungelforsen, skänkte instrumenten som har suttit i kraftstationen i Högsätter till Hannäs Hembygdsförening vid ett besök i Domarvik i augusti 2020.

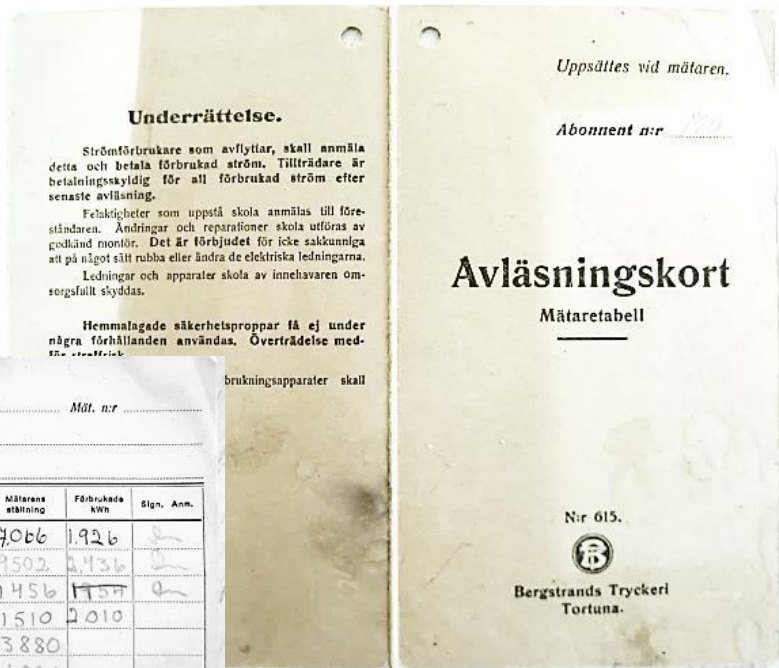
Hannäs-Tryserums Elektriska Distributionsförening u.p.a. bildades 1929.

Interimsstyrelsen bestod av ordinarie ledamöterna Albert Jonsson i Hällingsfall, Carl Andersson i Bredal, Thure Larsson i Holmtebo, Verner Carlsson i Skrickerum och Sigfrid "Sigge" Ählman som hade Fåfalla som sommarbostad. Suppleanter var kantor Hjalmar Enge i Hannäs, Ivar Hanberg i Skrickerum och Ferd. Jonsson i Holmtebo. Medlemmarna fick köpa andelar som svarade mot fastighetens behov. Varje andel kostade från början 35 kronor och en andel motsvarade en belysningspunkt, dvs. en glödlampa.

Föreningen började leverera elström under början av 1930-talet till Fåfalla och Hällingsfall. 1937 fick kommunens och kyrkans fastigheter elström, och 1939 Hägerstad och Solvestad by. El installerades 1941 i husen på Grävsätters kronopark. Till Rumma kom elströmmen 1941-42. 1970 fick Kvarnvik-Holmbo gatubelysning. Den som levererade strömmen till elföreningen var från början Forsaströms Kraftaktiebolag, som bildades 1911 av Theodor Adelswärd på Adelsnäs.

Elddetaljerna ovan som säkringshållare och säkringar i porslin, porslinsisolatorer, strömbrytare i svart bakelit, mm. var monterade i Larum när elströmmen kom från kraftstationen i Högsätter.

Fastighet N:r 170 Namn Per Jönsson
Åsen

Tar. enh. _____ Mät. n:r _____

År mån.	Dato	Mätarens ställning	Förbrukade kWh	Sign.	Anm.
53	2-4	4370	420	86	
	1-10	8420	1050		
	1-4	9120	800		
54	1-10	10397	1177		
55	1-4	10940	651	88	
	1-10	11930	990	88	
56	1-4	12810	880	4	
	1-10	13880	1070	1	
57	1-4	14650	770	1	
	1-10	15850	1200	68	
58	1-4	17020	1170	67	
	1-10	18940	1920	88	
59	1-4	21050	2110	88	
	1-10	23040	1990	88	
5-60		25140	2100	?	

År mån.	Dato	Mätarens ställning	Förbrukade kWh	Sign.	Anm.
okt 60		27066	1926		
nov 60		29502	2436		
dec 60		31456	1954		
jan 61		31510	2010		
febr 61		33880			
mars 61		36991			
apr 61		38860	2639		
okt 61		41140	2280		
april 64		43879	2740		
okt 64		45950	2021		
april 65		48626	2626		
okt 65		51321	2625		
april 65		54360	3039		
okt 65		57880	3520	P.T.	
okt 67		63280	2600		

Avläsningskort från Hannäs-Tryserums förening under åren 1953-1960 för Grävsätter Åsen.

1971 slogs Hannäs-Tryserums förening ihop med Ringarums Distributionsförening, som börjat sin verksamhet redan 1927. Tillsammans bildade de Ringarums-Hannäs-Tryserums Elförening ekonomisk förening.

RÄKNING

Ab. nr	Summa fasta avgifter Kronor	Mätarställning		Energiavgift						Elskatt Kronor	Skuld från föreg. period	Avgår Summa deb. prel. avgifter	Total kostnad Kronor	Preliminäravgift				Summa avg.
		Senaste	Föregående	Förbrukade kWh	à ore	Kronor	Förbrukade kWh	à ore	Kronor					Per. 1 Kronor	Bet. den	Per. 2 Kronor	Bet. den	
88-03	228,-	4360	42880	1320	10	132,-					36,-	200,-	396,-					196,-

Ringarum - Hannäs - Tryserums Elförening Ek. För.

Box 13 - 610 41 RINGARUM
Telefon 01211/300 34 - Postgiro 16 61 75 - 0

Räkningen avser: Prel. avgift per 1
Slutlig deb. 2
Förfallodag 7/2-75

Räkning från Ringarums-Hannäs-Tryserums Elförening daterad 1975 för Grävsätter Målen.

Våren 1983 hade Ringarums-Hannäs-Tryserums Elförening sin ordinarie årsstämma i församlingshemmet i Västertryserum. Det förelåg ett stort upprustningsbehov av ledningsnätet, och frågan om försäljning var på dagordningen. Där fick bl.a. medlemmarna i föreningarna rösta om vem de ansåg bäst lämpad att sälja till. Valet stod mellan Motala Ströms Kraftaktiebolag, som ägdes av Vattenfall, och Forsaströms Kraftaktiebolag, som ägdes av familjen Adelswärd.

Många av de som på olika sätt arbetade inom elföreningen röstade på Motala Ströms Kraftaktiebolag, men det blev Forsaströms Kraftaktiebolag som tog hem flest röster. Först efter votering med röstsiffrorna 37 för och 23 mot kunde ordföranden Eric Karlsson klubba beslutet.

I Hannäs och Tryserum var det Tryserums Elbyrå under ledning av Malte Jonsson som skötte driften. Många lantbrukare var bekymrade för en försämring av jourtjänsten när Forskraft skulle överta driften.

Forskraft köpte Ringarums-Hannäs-Tryserums Elförening

I augusti 1983 kom följande information om försäljningen i brevlådorna hos elabonnenterna:

INFORMATION

till abonnenter inom Östra Hammarkinds, Gryts och Ringarums-Hannäs-Tryserums elföreningar.

Genom träffade avtal mellan Forsaströms Kraftaktiebolag och nämnda elföreningar har Föreningarna överlåtit sin eldistribution till Forskraft. Då Forskraft nu erhållit förvärvstillstånd av Statens Industriverk har överenskommelse träffats att överlåtelsen skall ske den 1 september 1983. Slutlig avveckling av Föreningarnas verksamhet samt upplösning av dessa beräknas kunna ske under första halvåret 1984.

Ni kommer att under september månad erhålla slutavräkning på Ert abonnemang hos Föreningen. Avräkningsperioden omfattar 11 månader. Eventuella förfrågningar angående slutavräkning göres till Föreningarnas kontor i Ringarum, tel 0121-300 34.

Forskraft kommer den 1 september att överta samtliga aktier i Ringarums Elektriska Installationsbyrå AB. För verksamhet i och skötsel av det övertagna området kommer att bildas ett linjemästareområde som betjänas av REIAB's f d personal med Karl Wisth som platschef. Platskontor blir liksom hittills REIAB's kontor i Ringarum. Störningsberedskap upprätthålls sålunda även i fortsättningen av Ringarumspersonal.

Från tillträdesdagen gällande tariffer bilägges. Ni bör observera att mellantariffen är kombinerad med huvudtariffen genom blockning. Hur detta fungerar framgår av exempel 2 i tarifftrycket som anger årskostnaderna för en abonnent med 16 A mätarsäkring och en årsförbrukning på 20.000 kWh. Beträffande energidebitering m m ber vi Er studera tarifftrycket.

För kraftleveransen gäller i övrigt leveransvillkor i "Allmänna Bestämmelser för Kraftleverans vid Lågspänning". Vi bilägger ett sammandrag av dessa bestämmelser. Bestämmelserna är under omarbetning varför vi kommer att tillställa Er ett fullständigt exemplar så snart de kommit ut i nytryck.

Telefoner fr o m 1 september 1983

felanmälan	platskontoret i Ringarum	0121-300 34
	eller driftcentralen i Åtvidaberg	0120-118 00
övriga ärenden	platskontoret i Ringarum	0121-300 34
	eller huvudkontoret i Åtvidaberg	0120-118 00

Vi på Forskraft hälsar Er välkommen som abonnent.

Ringarum och Åtvidaberg i augusti 1983.

GRYTS ELFÖRENING EK FÖR
RINGARUMS-HANNÄS-TRYSERUMS
EL FÖR EK FÖR
ÖSTRA HAMMARKINDS EL FÖR EK FÖR

FORSASTRÖMS KRAFTAKTIEBOLAG

Den 1 september 1983 sålde Ringarums-Hannäs-Tryserums elförening eldistributionen till Forsaströms Kraftaktiebolag och elföreningen avvecklades under 1984.

FORSASTRÖMS KRAFTAKTIEBOLAG 258, 597 00 ÅTVIDABERG		ABONNEMANGSAVTAL 1 ex undertecknas och återsändes	
Ab. nr	633304000	Namn	Benkt Isaksson
Förbr. pl.		Bostadsadress	Åsen Falerum
Lägenhet nr		Postadress	597 00 ÅTVIDABERG
Mätare nr	2024946	☒ Undertecknad anmäler sig härmed som abonnent på elektrisk energi	fr o m 84-10-09 enligt tariffklass 101 vid angiven förbrukningsplats samt förbinder sig att följa Forsaströms Kraftaktiebolags gällande allmänna bestämmelser för kraftleverans vid lågspänning.
Mätarsäkring	16 A	Av nu gällande tariffer och allmänna bestämmelser har jag mottagit ett exemplar av vardera.	
Mätarställning 1	174826	☒ Anslutningsvillkor enligt offert nr xxxxxxxxxxxxxx godkännes.	
Mätarställning 2		_____ den _____ 19____	
Person- eller org.nummer		(Underskrift)	

Abonnemangsavtal från Forsaströms Kraftaktiebolag i Åtvidaberg daterat 1984 för Grävsätter Åsen.

Vattenfall köpte Forskraft och sålde senare till Eon

Vattenfall köpte Forskraft 1997, men först hösten 2001 ändrades namnet Forskraft till Vattenfall. Från 1 januari 2002 tog Sydkraft över ledningsnätet. Tyska Eon AG hade redan 2001 köpt majoriteten i Sydkraft, men företagsnamnet ändrades inte till Eon förrän under 2005.

Elen ändrade folks vardag

När Brunkebergverket, Stockholms första statliga elverk, sattes i drift 1892 kostade en kilowattimme 80 öre. En arbetares timlön var 25 öre vid samma tidpunkt.

Elektriciteten användes under 1920-talet främst vid tröskning, och man trodde då att det var ute på fälten som jordbruket skulle rationaliseras genom elektrifiering. Det visade sig i stället vara den stationära elmotorn som fick genomslag på landsbygden.

Runt andra världskriget steg efterfrågan på elektricitet dramatiskt. Vattenkraften fick byggas ut i en rasande takt. Efter andra världskriget inleddes en andra elektrifieringsvåg av landsbygden, och i mitten av 1960-talet ansågs elektrifieringen av hela Sverige vara slutförd.

Elektricitetens intåg i hemmen förändrade för alltid människans sätt att leva. I vardagen ändrade elbelysningen dygnsrytmen. Och i hemmet försvann tunga uppgifter i hushållsarbetet, vilket fick en enorm betydelse. I takt med att fotogenlampor, levande ljus och vedspisar ersätts med eldrivna alternativ minskar också brandrisken.